

Askov Højskole rodfæstet i Kongeaaegns Aandsliv.

— — — Forudsætninger for Askov Højskole er i Virkeligheden hele vort Folks Historie i det 19. Aarhundrede: Grundtvigs Syner, Røddings danske og Kolds personlige Skole, 1864 med Sønderjyllands Tab som en fælles Folkesag og Folkesorg, Ludvig Schrøders og Heinrich Nutzhorns Liv og Udvikling, til de tager fat i Askov.

Rødning.

Dette maa jeg imidlertid lade ligge. Kun maa jeg minde om, at da *Ludvig Schrøder* i Efteraaret 1861 drog til Rødning som Stedfortræder for Sofus Høgsbro under Rigsdagssamlingen, var det anden Gang, Schrøder-Slægten vendte tilbage til sin Hjemstavn.¹⁾ Ved Lejrskov-Præsten *Jens Lassen Knudsens* Død (1819—86) skrev L. Schrøder et Stykke i „Højskolebladet“ særlig om det stærke Indtryk, denne Mand havde gjort paa ham under deres første Bekendtskab paa Rødning Højskole. Han fortæller her, at hans Søstersøn, Jens Peter Lützen, var Lærling paa Rødning i Vinteren 1857—58. „Som Student traf jeg ham nu paa Lolland og fandt ham helt forandret, oplivet og forfrisket ved sit Højskolebesøg, og det gav mig gode Tanker om, hvad Folkehøjskolen kunde udrette. Forbindelsen mellem Sønderjylland og Rødning Høj-

¹⁾ Schrøder-Slægtsens Spor kan følges tilbage til Kristian IV's Dage, til en Købmandsgaard i Haderslev; Ludvig Schrøders Farfader blev Skovrider paa Ulfshus ved Haderslev.

skole havde givet det sidste Navn en poetisk Glans i mine Øjne." Da S. Høgsbro nu bad L. Schrøder være Stedfortræder i Rødding i Nov.-Dec. 1861 (venstelig med Tanken paa, at han siden kunde løse ham af som Forstander), stillede denne det Vilkaar, at han maatte spise hos J. L. Knudsen; fra Grundtvigs Svingersøn P. O. Boisen, Farbroder til Fru Nanna Knudsen, vidste han, at Knudsen var den af Røddinglærerne, der var den ivrigste Tilhænger af Grundtvigs Skoletanker. Paa Rødding blev Eleverne bespist af en Økonom; der var Karle til at varte op, passe Lamper og Kakkelovne. Knudsen maalte Højskolen efter Kolds Ideal og saa meget kritisk paa hele Skolearbejdet i Rødding; han fik L. Schrøder til fuldt ud at optage Kolds Program: „Højskolen skal først og fremmest virke vækkende og oplivende; ikke saa meget Kundskaber, men en til Livet svarende Oplysning skal Lærerne ved deres Undervisning meddele." Knudsens stærke Indflydelse paa L. Schrøder havde nær kyst Etatsraad Flor, Formanden for Højskolens Bestyrelse, idet Schrøder efter sin Tilbagekomst til København talte meget aabenmundet om alle de Skrøbeligheder, han gennem Knudsens Briller havde set ved Skolen. Da han første Gang besøgte Flor, tog denne temmelig fornemt imod ham og viste ham til Rette ved hver Bemærkning, han gjorde om Skolen. Bladet vendte sig imidlertid, da „vor Etatsraad", som Knudsen kaldte Flor, i Februar 1862 hørte Schrøder udvikle sine Tanker om Folkehøjskolesagen ved et Møde i „Danske Samfund" hos P. O. Boisen paa Dronningens Asylskole. Ved denne Lejlighed erklærede Flor, at hvad Schrøder havde sagt, var som talt ud af hans Hjerte.

Under Vikariatet i Rødding kunde Schrøder godt lide om Søndagen at sidde bag i den lange lave Kirke, der var helt fuld af Mennesker, som gerne vilde

høre den ny Sognepræst *Hans Svejstrup* (1815—93). Schrøders gode Ven, Kristian Køster, som var Huslærer hos Vilh. Birkedal, havde givet ham den Besked, at Svejstrup var en af Kærnetropperne blandt Grundtvigs Lærlinge. Ogsaa J. L. Knudsen satte Pris paa Svejstrup: „Ved denne ene Mands Nærværelse er der kommen en anden Aand over det hele.“ Svejstrup var med sin underlige Frimodighed vel skikket til at folde Fanen ud og kalde de andre Høvdinge til Hjælp; det viste han bl. a. ved Grundlovsfesten i Rødding Præstegaards Skov 1862, hvor han talte sammen med N. J. Termansen.

Fra Oktober 1862 var *L. Schrøder Forstander paa Rødding* og hans Ven, *Heinrich Nutzhorn*, Lærer i Dansk og Fædrelandsbeskrivelse og Inspektør paa Elevbygningen. Fra Foraaret 1863 blev Dyrlæge *Rasmus Fenger*, Fru Charlotte Schrøders Fætter, Lærer ved Skolen.

Det blev en Fordel for Askov, at dens „faste Lærere alle længe nok havde været i Virksomhed i Rødding, til at vi kunde leve os ind i den Skole-Indretning, som havde udviklet sig dér i Aarenes Løb, og at vi derefter ved at skulle begynde paa et nyt Sted er bleven stillede frit overfor Skikken i Rødding, saa at vi kunde gøre de Forandringer, vi fandt ønskelige.“¹⁾

Pastor L. C. Hagen (1808—80), der i 1841 som Præst i Mjolen havde ivret for at rejse Højskoletanken i Vestslesvig, men nu var Præst i Stepping, skrev i April 1865 til Schrøder: „Jeg blev glad, da jeg hørte, De vilde stræbe at sætte Tæring efter Næring, og at De vilde dele Hus og Mad og alt godt med Lærlingene. At Rødding Højskole har været for dyr og for

¹⁾ Meddelelser fra Folkehøjskolen i Askov 1869, S. 20.

fornem o. s. v., er ganske vist; det er en Sandhed, som maatte frem, men den maatte komme fra Forstanderen, som saa kunde slaa ind paa en anden Vej.“

Røddingaarene blev ikke alene en god Forskole for det kommende Askov. Den knyttede ogsaa Baand mellem *de tre Røddinglærere og Kongeaaegnens Befolkning*. Der blev holdt Møde paa Skolen en Aften om Ugen; i den ene Uge var det et kristeligt Foredrag ved Svejstrup, i den følgende et „Danske Samfunds Møde.“ Tilslutningen til disse Møder, der holdtes i den ret rummelige Spisesal, blev saa stor, at der maatte bygges en Gymnastik- og Forsamlingssal; den blev siden omdannet til Kirkesal for Frimenigheden. Schrøder skriver (7/10 1863) til Flor: „Vil Gud give os Kræfter og Lykke til at virke her nogle Aar, da haaber jeg, der skal blive et lille Vennelag, som slutter sig fast om Skolen.“ Den ny Sal blev taget i Brug ved et Møde om kirkelig Frihed 27. Okt. 1863, som H. Svejstrup indbød til. Her var samlet 4—500 Mænd og Kvinder fra en vid Omegn. Mødet blev ledet af Folketingsmand N. J. Termansen. Svejstrup gengav Grundtvigs Udtalelser paa det første Vennemøde om Præstefrihed. Pastor Hagen og Lægprædikant Peder Larsen fra Dons talte ligeledes Frihedens Sag. De Kredse, der siden skulde bære Askov frem, har allerede ved denne Lejlighed fundet sammen. Schrøder skriver til Flor (2/11 1863): „Eleverne var godt fornøjede med, at de havde hørt paa den livlige Forhandling, og jeg er ogsaa velfornøjet med, at de paa denne Maade, ligesaa vel som ved Svejstrups hele Virksomhed, kan blive stillet overfor kristelige Livsspørgsmaal, som jeg ikke kan skønne er sat paa sin Plads i selve Skolen, hvor Flertallet af Eleverne søger hen for at finde noget andet.“

Over Fyn til Askov.

L. Schrøder fortsatte Arbejdet paa Rødding med den lille Flok Elever, der trods Krigen var bleven tilbage, til Majdag 1864. 22. Juni, Dagen efter den førstefødte Søns Daab, forlod han sit Hjem i det Haab at kunne „tjene den danske Hær med min Tale, om jeg kunde faa Lykke til at opildne Kærligheden til Fædrelandet og Troen paa Vorherres Hjælp hos nogle af vore Stridsmænd.“ Hans Forbillede var Vennen Ernst Trier, der under det beskedne Navn Feltdegn væsentlig havde samme Gerning som Feltpræsterne. Paa Fyn opsøgte han sine to Helbrødre Christian, der var med som Officersaspirant, og Johannes, der letsaaret ved Prøjsernes Overgang til Als blev bragt til Lazaret paa Hvedholm. Hos *Mads Melbye* (1817—79) i Asperup Præstegaard, som han havde talt med ved Grundtvigs Præstejubilæum i 1861, blev han vel modtaget, skønt der var stor Indkvartering. Melbye skaffede ham Kvarter hos en ung, folkelig og kristelig oplyst Gaardmand, Morten Nielsen, paa Vesterdal, hvorfra han let kunde holde Forbindelse med Feltpræst Peter Rørdam i Gamborg og hjælpe ham med hans Gudstjenester.

Efter at have berettet Flor om sin Færd de sidste 1½ Maaned gaar Schrøder over til sit egentlige Ærinde, som er „at bede Dem tage under Overvejelse, om jeg skal holde mig færdig til at begynde paa Højskolen igen til November, eller jeg skal søge anden Beskæftigelse. Det maa vel snart vise sig, om ogsaa Nordslesvig en Tid skal falde i Rovdyrets Kløer, og om dets Kaar bliver saadanne, at Lærerne en Tid kunde fortsætte Skolen udenfor den til Fjenden hjemfaldne Del af Landet. Jeg vilde nødig opgive Sagen. . . . Jeg tror, at De er ligesaa fast i Haabet om, at den danske Sag, Frihedens Sag og Nordens Enhed skal

gaa sejrrig ud af Kampen, om den end baade i Krig og Fred bliver lang og trang.“

Trods stor Karakterforskel havde Melbye sluttet sig nær til Schrøder („der er snarest noget af Kæmpeaanden over dig og noget af Barnlighedsaanden over mig,” skriver Melbye ^{4/7} 1870); det skønner vi af hans Breve. ^{16/9} 1864 hedder det: „De skal søge Dem en ny Virksomhed, og da De vil virke for den danske Sag, bliver De mere spejdende efter, hvor der skal tages fat. Herren lede vore Hjerter som Vandbække i sin Haand til at gribe det rette.“¹⁾ Den grundtvigske Rigsdagsbonde *Kristen Hansen* fra *Vejstrup* paa Fyn vilde have Schrøder ansat som uordineret Medhjælper hos Sognepræsten derovre; samtidig skulde han undervise voksne Karle; ad denne Vej skulde det prøves, om her var Jordbund for en Højskole. Melbye advarer dog sin Ven mod denne Plan, da han har Familie at forsørge; Knudsens Erfaringer hos Kold skræmmer. „Hvis De slet ikke har nogen Udsigt til at kunne fortsætte Deres Gerning paa vor nuværende Sydgrænse, og hvis der blot nogenlunde er Udsigter til, at De kan leve i Vejstrup, kan jeg godt forstaa, De begynder der. . . . Lykken følger de kække, og Velsignelsen følger dem, der tro. Ufej Mand færdes trygt om Land.“ (^{18/2} 1865).

Ovre fra Sydgrænsen kom der Bud allerede i Nov. 1864. En gammel Røddingelev, *Lars Lautrup* i *Sdr. Bjært*, Svigersøn af Hagen i Stepping, tilbyder et midlertidigt Mageskifte mellem sin Gaard og Rødding Højskolegaard. Schrøder rejser over for at se paa Bygningen; han melder (^{17/11} 1864) til Flor, at dette Forslag er gunstigt i pekuniær Henseende, men det er tvivlsomt, om der i Bjært er god Jordbund for en Sko-

¹⁾ L. Schrøder: Mads Melbye, Højskolebl. ^{7/2} 1879.

le; Herrnhutterne har ikke ringe Indflydelse i Sognet. Sammen med Svejstrup og Rødding Højskolegaards Bestyrer, Østergaard, vil han se paa *Søgaard Kro* i *Vamdrup*, som Termansen har skaffet Underretning om.¹⁾

Som en Julegave kom der imidlertid et Brev fra N. J. Termansen (dat. Gammelby ²⁴/₁₂ 64): *Hans Jokum Lauridsen* kom til mig i Vejen og fortalte mig med glædestraalende Ansigt, at han havde faaet en Højskolegaard opspurgt. I Askov, Malt Sogn, ligeoverfor Københoved, er en nybygget Gaard ledig. Stuehuset er 9 Fag (3 Al. brede). Ejeren Jens Ebbesen, der bor noget derfra, er villig til at omdanne, indrette og tilbygge efter Behag. Fire større Gaarde i Byen er villige til at modtage Elever og ugifte Lærere. Mælk og andre Husholdningsgenstande vil Beboerne sælge til enhver Tid til billig Pris. De er baade efter mit Kendskab til dem rigtig vakre Folk, og Hans Jokum siger, at Udsigten til at faa Skolen har vakt en saa levende Glæde iblandt dem, at han tror, at De vil finde den største Forekommenhed hos dem. Byen ligger ret smukt ved den lille Skov...

Hans Jokum Lauridsen (1816—1910), der en søvnløs Nat havde faaet Ideen til, at Røddinglærerne skulde fortsætte i Askov, lod ogsaa gaa Bud derom med sin Brodersøn *Anders Peder Lauridsen* (1843—1922), der var Elev paa Grundtvigs Højskole i Vinteren 1864—65, hørte L. Schrøder tale i „Danske Samfund“ og opsøgte ham hos hans Svigermoder Enkefru Charlotte Wagner. Ogsaa en Søn af Niels Vejrup fra Røj i Gesten Sogn var med for at bede Schrøder sætte Bo i denne Egn. Der var en Kreds af opvakte

¹⁾ Søgaard blev først paa Aaret 1865 købt af Herremænd til Landboskole i Højres Aand.

Bønder i Røj-Ravnholt-Veerst, der den foregaaende Vinter havde haft en lille Højskole i deres Midte; nogle af dem havde hørt L. Schrøder tale i Rødding Skov, og de var enige om, at den lille sorte Mand vilde blive noget særdeles dygtigt. De vilde gerne have Røddinglærerne til Veerst, men H. Svejstrup lod dem forstaa, at det var for langt fra Grænsen.¹⁾

De slesvigske Medlemmer af Rødding Højskoles Bestyrelse stillede sig i Begyndelsen køligt til Planen om at fortsætte Skolens Virke andensteds, men Svejstrup kan melde (^{1/3} 65): „Vi er bleven allarmede her ved Frygten for, at De skulde gaa til Fyn i Stedet for til Askov. Jeg haaber, De holder fast ved Halvøen, og her i Egnen om Rødding veed De da, at der er Venner, som gerne vil skikke Dem Lærlinger, naar de kan.“²⁾

Askov — et heldigt Sted.

Efter at have boet i Askov i fem Maaneder i det lille uanseelige Hus, der endnu afgrænser Højskolegaarden mod Øst, og som fredes, som man i Essen værner om Krupps første Smedie, skriver Schrøder til Flor (^{18/10} 65): „Jeg tror ikke, vi maa fortryde Valget af Stedet. De har selv oftere fremhævet som et Fortrin ved Rødding, at Skolen dér *ikke* var udsat for saa mange *nysgerrige Blikke*. Dette gælder om muligt endnu mere om Askov. Dernæst er det en af de faa Egne, hvor der er nogen *Vækkelse i kristelig Retning*, uden at de vakte er bleven staaende ved Herrnhutisme eller Pietisme, og *i folkelig Retning*, uden at Bondevenne-Førerne har skaffet sig Indflydelse. Vi har vore *slesvigske Venner* i Nærheden, og vi er ble-

¹⁾ August F. Schmidt: Fra Røj og Ravnholt.

²⁾ L. Schrøder: „Askov Højskoles første Dage“ i Aarbog for dansk Kulturhistorie 1899 S. 15.

ven modtaget med Velvillie af *N. J. Termansens* jyd-
ske Venner . . . Ogsaa fordi det er bedst at være uden
for den politiske Hvirvel [i Grundlovskampens Da-
ge], foretrækker jeg dette Sted fremfor et, der var
nærmere en Købstad.“

I disse Linier er der i kort Begreb svaret paa vort
Spørgsmaal: De stedlige Forudsætninger for Askov
Højskole. I de første „Meddelelser fra Folkehøjsko-
len i Askov“ (1869) S. 14 hedder det: Landsbyen
Askov ligger lige langt fra Ribe og Kolding, men
kun $\frac{1}{2}$ Mil fra Skodborghus, hvor Posten mellem
disse Byer daglig standser . . . Der er et Par Mil til
de nærmeste Jernvejs-Stationer . . . Men Grunden til,
at jeg kalder Askov et heldigt Sted, er dog især, at vi
herfra kun har $\frac{1}{2}$ Mil til Sønderjyllands Grændse
og 2 til Rødding, og at Folketingsmand *N. J. Ter-*
mansen har sit Hjem i Nærheden. Blandt hans Ven-
ner kunde vi, ikke mindre end mellem vore sønder-
jydske Kyndinger, vente at finde den Støtte i Befolk-
ningen, som en Folkehøjskole vanskeligt kan und-
være. Vi er ikke bleven skuffede i dette Haab. Man-
ge Mænd her i Egnen har mødt os med hjertelig Vel-
vilje og støttet os med Raad og Daad.

Som Eksempel blandt mange paa det sidste kunde
nævnes, hvad *Schrøder* skriver i sit første Askovbrev
til *Flor* ($^{16}/_5$ 65): Paa *Jens' Aarsdag* [$^{11}/_5$] flyttede vi
ind, hilst med Flag ved Højskolen og Nabogaardene.
Spisekammeret er rigelig forsynet fra Rødding Præ-
stegaard og fra *Peder Jørgensens* og *Jens Ebbesens*.
Hos *Peder Jørgensens* har min Broder [*Johannes*] og
jeg havt Tilhold en 14 Dages Tid, uden at han har
forlangt Vederlag (de Røddinger betragtede Skolen
som en Indretning, de kunde tjene ved, sagde *J. L.*
Knudsen). Maatte det vinde og vare, hvad der lever
hos dem af Velvillie mod Skolen!

Medens adskillige Højskoler nu om Dage gerne vil være en Stad paa Bjerget og ikke skyr Reklame for at henlede Opmærksomheden paa sig, ønskede de, der stiftede de første Højskoler, altsaa, at der skulde være noget af Klosterskolens stille afsides Præg over Skolen.

Det andet Fortrin ved Askov var: det er en af de faa Egne, hvor der er nogen *Vækkelse i kristelig Retning*, uden at de vakte er bleven staaende ved Herrnhutisme eller Pietisme.

I Termansens Julebrev omtaltes den lille Skov; han tænker formodentlig paa den saakaldte Vejen eller Grønvang Skov. I det østlige Skovbryn ligger der en lille Gaard Pedersminde. Da den, der skriver dette, første Gang (1922) talte ved et Møde i Kirkeligt Samfund i Vejen — Nutidens Fortsættelse af hine gudelige Forsamlinger — blev Mødet holdt paa Pedersminde, og Ejeren Anton Kristensen gjorde da opmærksom paa, at Stuerne i denne ret lille Gaard med Flid var lagt saaledes for hinanden, at her kunde samles forholdsvis mange Mennesker. Gaarden er bygget 1876 af *Peder Lauridsen* (1807—80), Stamfader til den kendte Vejen-Slægt, som har omskabt Landsbyen til en Industriby. Denne Slægt har ogsaa i høj Grad været med til at præge Egnens Aandsliv.

I sit Mindeskrift om Ernst Trier skriver L. Schrøder:¹⁾ „Der var allerede i 60'erne ikke faa af de gamle opvakte, som havde sluttet sig til Grundtvigs kirkelige Oplysning. Vi er ikke faa Højskolelærere, der staar i stor Taknemlighedsgæld til Kr. Hansen i Vejstrup, Jens Jørgensen paa Bjerregaard, Morten Jørgensen i Fløjstrup og P. Lauridsen i Vejen.“ — Schrøder kan altsaa stille Peder Lauridsen paa Linie med

¹⁾ S. 43.

landskendte Rigsdagsbønder som Kr. Hansen og J. Jørgensen.

Ved P. Lauridsens Baare udtalte L. Schrøder: Den Mand har haft en særegen Betydning for min hele Gerning. Da jeg første Gang kom til Askov, var jeg først hos Peder Lauridsen i Vejen; da jeg nogle Uger efter drog dertil med min Hustru for at sætte Bo, var vi først i P. Lauridsens Gaard. Det kom af, at det var hans Broder og hans Søn, der mere end nogen anden havde drevet paa, at vi skulde fortsætte den Gerning, der blev afbrudt i Rødding, i Askov. Der er faa, som paa den Maade har støttet vor Skole ved at sende den sine Sønner og Døtre til der at være Lærlinge som P. Lauridsen. Og Skolens hele Virksomhed i Askov kunde næppe været tænkelig, dersom alt det ikke havde været til Stede, som knytter sig til P. Lauridsens Liv og Virksomhed.¹⁾

I den stille Uge var Schrøder i Rødding; sammen med Svejstrup og P. Larsen fra Dons var han med til en Forsamling hos P. Lauridsen paa Grønvang; her talte han over Verset:

Mindet lader som ingenting,
er dog et lønligt Kildespring.²⁾

I sin Mindetale karakteriserer Schrøder P. Lauridsen som „Menighedens Vært i denne Egn“. Hans Ungdoms Hustru *Lene* [Magdalene Andersdatter af Drostrup i Læborg Sogn, død 1855] var den første, hos hvem den nyvakte Tro banede sig Vej til frimodig Bekendelse i Vejen Sogn. De to var enige om at laane Hus til dem, der gerne vilde samles om kristelig Tale, Bøn og Lovsang i de Dage, da det ikke var

¹⁾ Højskolebladet 1880 Sp. 409 — 12.

²⁾ Aarbog for dansk Kulturhistorie 1899 S. 18.

let at faa sin Længsel tilfredsstillet i Kirkerne. Han har mangen Gang rejst til Forsamlinger i Dons. De Præster, som talte i de opvakes Forsamlinger, vidste god Besked om dem fra Vejen — Vejenterne kaldte de dem.

Vækkelsen var kommen til Egnen gennem Poul Nielsen fra Læborg, der laa som Soldat i Helsingør; tung i Sind af Længsel efter Hjemmet blev han draget til en Soldat, der hørte til de opvakte. Fra Læborg forplantede Vækkelsen sig til Laur. Frandsens Hjem paa Estrupmark; som var besvogret med P. Lauridsens; disse kommer selv med fra 1842. Sønnen Anders fortæller, at Mor tit tog Børnene med op paa Gæstekammeret, faldt paa Knæ og bad, og at der kom tilrejsende Folk langvejsfra for at faa Trøst og Raad i deres Sjælekval. Magdalene fik Ped. Larsen og Vilh. Birkedal (Peder har Slægt i Sdr. Omme, Birkedals Sogn) til at holde Møder paa Grønvang for at bekæmpe Drikkeri og Raahed paa Kroen. I Januar 1864 var Ped. Lauridsen med Svejstrup og Ped. Larsen hos Soldaterne paa Dannevirke. Ofte har han søgt til Kirke i Sdr. Omme, Nørup (hos H. Svejstrup), Starup (Fr. Hammerich, Fr. Helveg) eller Jels (Fr. Boesen). Ved Faderens Dødsleje fremsagde den senere Fabrikant og Nationalbankdirektør Johs. Lauridsen (Askovelev 1866—67) som en Arv fra Magdalene Verset:

Kristi Blod og Retfærdighed
er den Smykke og Herlighed,
hvormed jeg kan for Gud bestaa,
naar jeg i Himlen skal indgaa.¹⁾

Paa denne Baggrund er det i sin Orden, at Red. Konrad Jørgensen begynder sine „Minder fra Askov

¹⁾ jfr. Harbo: Slægten Lauridsen fra Vejen.

Højskoles første Dage“ med at fortælle om Vennekredsen, der sluttede sig om Skolen, og finder den samlet i Læborg Sogn Langfredag 1863 med Ped. Larsen som Ordfører.¹⁾

L. og Charlotte Schrøder holdt Sommerskole i Juni—Juli med 7 Piger. Den Foretagsvirksomhed, de havde haft saa megen Glæde af i Rødding, blev ogsaa genoptaget. ^{26/5} 65 skriver han til Flor: „Der paa tænkes en *Folkefest 5. Juni i Skibelund Krat* tæt ved Konge-Aaen; det er egentlig Slesvigerne [Forslaget kom fra vor gode Ven Gdr. Claus Dall i København²⁾], som endelig vil have den dér, og det forekom mig at være rettest i saa bevægede Tider at mødes paa et Sted, hvor man uvilkaarlig mindedes om det, der skal samle os alle, om Danskheden og de lidende danske Brødre.“

Højskolens Nabo, Peder Jørgensen, dirigerede ved denne Grundlovsfest, hvor der var rigelig 2000 Mennesker til Stede, Halvdelen Nordslesvigere. Over Indgangen stod Verset:

Aldrig briste, skønt de brage
Rosenbaand fra Ungdoms Dage,

som var Teksten for L. Schrøders Velkomsttale. H. Nutzhorn talte om Modersmaalet som det Rosenbaand, som store og smaa omslynge. Sønderjyden L. B. Poulsen, Bovlund, lovede i alle sine Ulykkesfællers Navn, at Sønderjyderne vilde blive ved at tale Dansk. Efter L. Schrøders Ønske paatog Bondemanden Jørgen Ravn fra Ferup sig at udbringe et Leve for Sønderjyderne; Gaardejer H. J. Fysant fra Langetved udbragte et Leve for 5. Juni-Grundloven. Pa-

¹⁾ Askov Folkehøjskole 1865—1915.

²⁾ Gads da. Mag. 1907 S. 427.

stor Hansen, Vejen (Svoger til M. Melbye), sluttede denne Del af Festen med et Leve for gamle Danmark. Ved Fællesspisningen bagefter var der en meget livlig Forhandling. Det var nærmest som et af de Smaagilder, vi havde paa Højskolen, saa frit og livligt gik det til (til Flor $8/6$ 65). — Saaledes blev den rette Tone straks anslaaet ved Folkemøderne i Skibelund. „I Slesvigernes Selskab forstummede den politiske Strid,“ (til sm. $18/6$ 65).¹⁾

Forbindelsen over Aaen blev ved at være livlig. I sin Beretning til Flor om Sommerskolen 1866 skriver Schrøder ($25/8$ 66): „Til den ugentlige Orden hørte det, at de fleste Piger besøgte Skrave Kirke om Søndagen, og med det samme besøgte de gerne de bedste Folk i Københoved.“ — $13/4$ 69 melder han: „5 Gaardmænd fra Skrave Sogn har kørt Kampesten til Kælder og Fod i den ny Bygning“ [d. v. s. Stueetagen af den nuværende Hovedbygning, som bærer Flors Navn].

Den danske og den kristelige Vækkelse mødes.

Ved Aabningsmødet 3. Nov. 1865 talte L. Schrøder ud fra Ordet: „Mindet lader som ingenting . . .“ om, at Folkehøjskolen skal tjene den danske Sag ved at føre de unge til Mindevældet, som er Haabets Kildespring. Skolens Valgsprog er:

Hver nyde, som han nemmer,
da ingen sker Uskel;
lyksalig den, som gemmer
det gode gamle vel.

Heri er sagt, at der skal herske et frit Tillidsforhold mellem Lærere og Elever. — Nutzhorn udtalte sig sig om sin Undervisning i Modersmaal og Fædre-

¹⁾ jfr. Fr. Schrøder: Hvordan begyndte 5. Junifesterne i Skibelund? „Hejmdal“ $20/5$ 33.

landsbeskrivelse (paa moderne Dansk: Geografi). Rs. Fenger forklarede, at hans Landbrugsundervisning sigtede paa at vække Elevernes Eftertanke og skærpe deres Dømmekraft.

Den danske Linie blev udtrykt af „Skolens egentlige Stifter“, den sølverhvide Etatsraad *Flor*, der bød Forsamlingen Velkommen med et varmt Ønske for Skolen om, at den nu i Askov som før i Rødding maatte faa Lykke til Kampen for Danskhedens Sag, og af *en gammel Rødding-Elev*, som ønskede Skolen Held i Bjovulf-Kampen mod Søvnighedstrolde. Den gudelige Vækkelse var repræsenteret af *M. Melbye*, der bragte sin Søn og 3 andre unge Mænd fra sin Egn med over til Skolen, og af *P. Larsen*, der til Afslutning holdt en hjertelig Tale og ønskede Guds Velsignelse over Skolen.

Med fuld Føje bærer Askov Højskole Navnet „Flors Højskole“ over Hovedindgangen. I sine Meddelelser (1869) skriver Schrøder derom: „Her har vi været tre Lærere om at grunde Skolen, og her er vi tre Lærere, som tilsammen giver den sit Grundpræg. Folkehøjskolen i Askov kan ikke med Rette kaldes Schrøders Skole; skal den nævnes efter Mennesker, maa den kaldes *Flors Højskole* efter den Mand, som for 24 Aar siden først førte Grundtvigs Tanke med Højskolerne ind i Livet, Stifteren af Rødding Højskole, som frem for nogen anden skal have Æren for at have hjulpet os med at faa vor Skole i Gang. “Den ²⁷/₂ 65 udstedte Flor sit Opraab til Danskhedens Venner om at støtte Candidaterne Schrøder, Nutzhorn og Fenger til at begynde en lignede Virksomhed som den i Rødding uden for Hertugdømmet Slesvig; paa tre Aar indbragte denne Indsamling godt 4100 Rd. Da Flor ²⁸/₃ 1871 havde faaet en Prøve at se paa Karlenes Færdighed i Legemsøvelser under Korporal Jakob Larsen

Harrekildes Kommando, stillede han sig i Spidsen for en ny Indsamling til et Gymnastikhus, men kom selv til at udrede Størsteparten af, hvad det kostede. L. Schrøder underskriver sig ved Lejlighed „Deres taknemlige Myndling“ (8/6 65), og Flor kalder Askovlærerne „mine unge Medarbejdere“ (20/7 65); i et af de sidste Breve betegner Schrøder Flor som „vor gamle trofaste Velgører og faderlige Ven“ (6/1 75). I Ludv. Schrøders Havestue hang der paa Langvæggen til den ene Side af det store Midterbillede et Maleri af Bedstemor, Fru Charlotte Wagner, til den anden Side et Maleri af Chr. Flor; det var ikke fri for, at Husets Børn vilde adoptere ham som Bedstefar!

For Chr. Flor var „Danskheden i Virkeligheden det eneste vigtige“ (til L. Schrøder 19/5 65). Hans Højskolesyn er særlig rammende udtrykt i et Brev til Svejstrup (8/2 65); heri hævder Flor, at hans Arbejde for Slesvigerne ikke er gjort af „Lyst til at bevare Danmarks Ret til at beholde Slesvig, da Danmark ellers vilde lide Tab paa sit Territorium . . . min Drivfjeder har altid været Interesse for Slesvigerne selv, hvis aandelige og hjertelige Liv jeg gerne vilde gøre mit til at frelse for Tid og Evighed.“ Tanken om, at „den aandelige og moralske Fortyskning fortsatte sin græsselige Mordervandring længere og længere mod Nord, forfulgte mig bestandig og lod mig ingen Ro, førend jeg besluttede mig til at blive, hvad man kalder Missionær, kun at jeg gik til mine Landsmænd, ikke til fremmede, og tilsyneladende mere i Menneskelighedens end i Kristendommens Tjeneste. Men Maalet er det samme; *det er kun virkelige Mennesker, der kan blive opvakte Kristne.*¹⁾ Et af Midlerne til at naa dette Maal var Oprettelsen af Rødding Højskole. Ved

¹⁾ jfr. L. Schrøder: Christian Flor (1896) S. 30.

denne har Forstanderen og Lærerne mer eller mindre forstaaet og bifaldet Grundtanken for dens Virksomhed. Men ingen har været mere enig med mig om Skolens Maal og den hensigtsmæssige Vej dertil end Schrøder.

Ligesom jeg ved mine Bestræbelser i og for Slesvig altid har haft *de levende Mennesker og ikke Landet Slesvig for Øje*,¹⁾ saaledes har jeg ved Rødding Højskole ikke forstaaet dens Hus og Ejendom, men dens Virksomhed og dennes Frugter. Hvis derfor Rødding Højskole ved at flyttes til et Sted udenfor Slesvig kunde være mere til Gavn for Slesvigerne end ved at forblive, hvor den er, vilde jeg uden Betænkning stemme for dens Flytning. Da jeg nu anser Schrøder for den bedst skikkede blandt alle dem, jeg kender, til at styre Rødding Højskoles Virksomhed, blev jeg glad ved hans Tilbud at ville forsøge paa at fortsætte udenfor det afstaaede Slesvigske Omraade, men i dettes Nærhed, og jeg har intet Øjeblik haft og har heller ikke endnu nogen Tvivl om Bestyrelsens Ret til at tage af Højskolens Ejendom til dette Brug. Jeg er nemlig enig med Dem og B. Refslund i, at „alt, hvad der hører til Rødding Højskole, er givet netop til dens og beregnet netop for Slesvig,“ men d'Herrer synes mig at lægge kun en *materiel* Betydning i disse Ord, mens jeg og vistnok samtlige Givere har taget dem i aandelig Betydning.

Jeg har aldeles ikke opgivet noget af mit Haab om, at Slesvig, i det mindste det nordlige, igen vil komme tilbage til Danmark, og netop derfor har jeg ikke kunnet stemme for at sælge Rødding Højskole. Men da det er umuligt under de nuværende Forhold at virke

¹⁾ det bedste Program for vor kulturelle Grænsekamp den Dag idag.

noget betydeligt for Danskheden i selve Rødding, har jeg ønsket, at Højskolens Virksomhed kunde intermistisk fortsættes udenfor Slesvigs Omraade, saaledes at Slesvigerne, hvis de vilde, kunde benytte den."

Det hænger vel sammen hermed, at L. Schrøder i sin omhyggelige Elev-Statistik til Flor ikke blot opgiver saa og saa mange Sønderjyder, men ogsaa saa mange fra de under Vejle og under Ribe Amter indlemmede Dele af Sønderjylland.

De gudelige Forsamlinger.

Det var rimeligt, at Præsten *M. Melbye* førte Ordet ved Skolens Aabningsmøde. Selv regnede han sin „Forbindelse med Askov til de store Velsignelser, Gud har givet mig baade for mit Hjem og min Ger i Menigheden;" saaledes skriver han ^{23/3} 66, samtidig med, at han indmelder 3 „hjertelige Pigebørn" til Sommerskolen. Selv har han som ung Kapellan i V. Egesborg-Vejlø i Sydsjælland lært de gudelige Forsamlinger at kende, som Fru Marie Toft paa Rønnebæksholm var saa ivrig for. I 1845 var han bleven Sognepræst i Asperup i en Egn, hvor Lægprædikanter som Anders Larsen, Gamborg, og Peder Larsen havde sat stærke Spor. Medens Melbye blev ved at staa i et nært venskabeligt Forhold til P. Larsen, kom det til Brud mellem ham og And. Larsen. ^{1/5} 1865 skriver Melbye nok saa betegnende til Gdr. Morten Nielsen paa Vesterdal: „Lykkelig den, der slipper ud af Pietismens Klemme og kommer ind i Menighedens Moderarme."¹⁾ Melbye vil gerne se „alle saadanne Folk, der ej vil plage os med deres Tordentaler, men nøjes med Herrens milde Aag" (til Schrøder ^{18/2} 65).

Under Forhandlingerne om Indsamling til Gymna-

¹⁾ L. Schrøder: Mads Melbye. Et Mindeskrift 1879, S. 327.

stikhuset i Askov foreslaar Flor, at man først skal vende sig til dem, i hvis Interesse det ligger, at Askov Højskole bliver saa stor og blomstrende som mulig, altsaa det sydlige Jylland og *det vestlige Fyn* (⁹/₅ 71). Schrøder svarer: Den lokale Interesse, der kan knytte sig til, at Skolen faar en Gymnastiksal, maa enten indskrænkes til den snævre Kreds inden for en 3 Miles Afstand, hvorfra man kan søge til vore offentlige Møder, eller til den endnu snævrere inden for 1 Mils Afstand, hvorfra man kunde benytte vor Gymnastiksal og vor Gymnastiklærers Vejledning, *eller* den maa udvides til alle de Egne, hvorfra vi har stadig Tilgang af Elever — Broagerland og Ringkøbingegnen, Amager og Slagelses Omegn ikke mindre end Asperup, Alminde og Starup Sogne (¹²/₅ 71). — Trods dette Forbehold er dette Replikskifte et klart Udtryk for den Støtte, Melbye og Vestfyn har været for det unge Askov.

Ligesom den danske Linie, der førte til Askov, kan stedfæstes med Navnet Rødding og var legemliggjort ved Aabningsmødet i Etatsraad Flor, saaledes kan den gudelige Vækkelses Linie stedsbetegnes med Donskredsen, og den var ved samme Lejlighed til Stede i Peder Larsens Skikkelse.

Første Gang, Schrøder havde set *Peder Larsen* (1802—73), var paa Universitets fornemme Kateder ved Kirkemødet 1857. Under sit Vikariat i Rødding 1861 traf han ham og Sønnen Johannes (død 1862) hos Svejstrup, der var P. Larsens Præst. Det er omtalt, at P. Larsen og hans Folk sluttede op om det kirkelige Vennemøde paa Rødding Højskole ²⁷/₁₀ 1863. Paa Vej til Askov sidst i April 1865 gav Schrøder sig Tid til at gæste forskellige Folk i Dons, Starup og Ferup (til Flor ¹⁶/₅ 65). ⁴/₁₀ er han med til P. Larsens

berømte Høstgilde,¹⁾ hvor der ikke blev sparet paa legemlig Forplejning, men hvor levende Tale og Sang var Hovedsagen; disse Høstgilder blev fortsat paa Askov fra 1874 som Høstmøder for bosiddende Folk, som oftest kaldet Efteraarsmøde. P. Larsen samlede sin Vennekreds i en Sal, der bar Indskriften: „Denne Stue er bygget 1864, ikke for at tilfredsstille verdslig Lyst, men til Guds Ord, det Troens Ord.“

Da der var dannet en fri Kreds i Aagaard, som havde bygget Kirke og ønskede at faa V. Brücker anerkendt som Valgmenighedspræst, blev dette nægtet af Myndighederne. L. Schrøder protesterede imod det i „Morgenbladet“ (7/12 1887): Aagaard Valgmenighed er *Donskredsens Datter*. Der er et Stykke dansk Kirkehistorie, som knytter sig til den Egn. Her blev der sluttet *Pagt mellem de gamle Forsamlingsfolk og de unge Præster af Grundtvigs Vennelag*. Her blev der ogsaa sluttet Pagt mellem den kirkelige og den folkelige Oplysning. V. Birkedal og Fr. Bojsen, Svendsen i Jelling, Melbye og Svejstrup, disse ældre og mange yngre Ordførere fik Folk fra Starup og Nebel som fra Dons og Ferup og videnom Lejlighed til at høre i P. Larsens Storstue eller paa hans Gaardsplads under Lindetræernes Skygge, hvorfra Fuglenes Kvidren kunde blande sig i Talen eller Sangen.

Blandt Donskredsens Bærere er *Peder Dons* (1815—78) og *Hustru Ane Christensdatter* (1816—85) af Fousing. Som Silas fulgte Paulus, følger denne trofaste stilfærdige Nabo med den iltre Peder Larsen paa hans Missionsrejser i Jylland. Kun to af syv Børn blev voksne. Den ældste Datter døde i 1865, den

¹⁾ jfr. Fr. Schrøder: Til Høstgilde hos P. Larsen i Dons. Menighedsbl. 1934, Sp. 668—72.

yngste Datter *Karen* (1847—69) var paa Askov 1867; hun var trolovet med Friskolelærer *Marinus Jørgensen*, men døde 14 Dage før Brylluppet. Friskolen i V. Nebel fik Navnet „*Karensminde*“; L. Schrøder holdt Indvielsestalen $20/10$ 69. De to gamle paa *Peterslyst* sluttede sig meget nær til Schrøder i Askov; da Efteraarsmøderne begyndte, hørte de til *Stamgæsterne*.¹⁾

Og der var *Jørgen Ravn* (1828—1910), Gaardejer i Ferup 1853, i V. Nebel 1868. Han har ogsaa hyppigt været med P. Larsen paa Rejse. Han var ikke bange for at drage de lange Veje for at faa et godt Ord at høre. „Det skulde de, der ikke har prøvet sligt, blot een Gang have følt, hvor vi kunde rejse glade og styrkede i Troen, Haabet og Kærligheden den lange Vej tilbage.“

P. Larsen selv var hyppig Gæst paa Askov, somme Tider som Tilhører, men i Reglen havde han ogsaa et kristeligt Vidnesbyrd at aflægge. Det er ham, der har fremkaldt *Mindelunden i Skibelund*. Han havde Mindestenen for *Jacob Christian Lindberg* fuldt færdig med Grundtvigs Indskrift, men Byraadet i Ribe nægtede Tilladelse til at lade den opstille i hans Fødested, med mindre der blev rettet i Indskriften og hensat Midler til Stenens Vedligeholdelse. Saa kom P. Larsen til Askov og klagede sin Nød. Skibelund Krat blev indkøbt, og Stenen blev afsløret paa Lindbergs Høj $3/11$ 1869.

Til de offentlige Møder kom der jævnligt et Læs fra Dons og Ferup. I Sommeren 1867 er der 9 Elever øster fra (P. Larsens Vennelag; til Flor $23/5$ 67). P. Larsens anden Hustru *Karen Jørgensen* er Askov-elev. Skolen nyder ofte godt af P. Larsens storstilede

¹⁾ L. Schrøder i Højskolebladet 1884 Sp. 989.

Gæstfrihed. I Pinsen 1867 er Askovpigerne i Dons; $\frac{1}{4}$ 1868 er Karlene Gæster i Dons, hvor Birkedal, Svendsen (Jelling), Schjørring (Hodde) og L. Wagner (Almind) taler til dem (til Flor $\frac{14}{4}$ 68). Mest storslaet var *det store Højskolestævne* hos P. Larsen $\frac{23}{3}$ 1869, da han havde indbudt Gedved og Testrup, Askov og Vinding og lod de fire Forstandere: P. Bojsen, J. Nørregaard, L. Schrøder og H. Rosendal m. fl. tale.¹⁾

Lørdag den 14. December 1867 blev *Landets første Forsamlingshus*, Fostbroderskabets Sal i Aagaard, indviet af L. Schrøder i Flors Nærværelse; Kærnen er gamle Elever fra Rødding og Askov; det virker for gensidig Oplivelse og Opbyggelse i dansk-folkelig Retning (til Flor $\frac{2}{12}$ 67).

Donskredsen strakte sine Følere vidt ud. Der er fortalt om „Vejenternes“ Forhold til den. Først i August 1865 kørte P. Larsen, Ludvig og Charlotte Schrøder nordpaa. De standsede hos Gdr. Morten Jørgensen i Fløjstrup. Da de kørte ind i Gaarden, sagde P. Larsen paa Fransk: „Se, der er Kongens Palads.“ Af Svendsen i Jelling havde han lært at kalde M. Jørgensen for „Morten Bisp“, en Benævnelse, Svendsen halvt for Spøg, men vistnok ogsaa halvt for Alvor brugte om sin gode Ven. „Morten Jørgensen hørte til samme Kreds som hans ældre Broder Jens Jørgensen, den Kreds af mærkelige Lægmand, som i 30'erne og 40'erne saaede med Graad, hvor en senere Slægt har begyndt at høste med Frydesang. De havde Mod til at vedkende sig deres Tilslutning til den gamle Kristendom paa en Tid, da der blev dreven Spot med „de hellige“, og da det ogsaa paa anden Maade kunde

¹⁾ Fr. Schrøder: Et Højskolestævne hos P. Larsen, Dons, 1869, Sorø Amtstid. $\frac{31}{7}$ 1933.

medføre Trængsel at høre til dem.“ Morten Jørgensen var ikke af de stærkt fremtrædende, men fulgte levende med i, hvad der rørte sig i Samtiden, og var rede til at bringe store Ofre for en god Sag. Kun een Datter, Ane, blev voksen. Allerede 16 Aar gammel i 1867 var hun paa Askov; hun fulgte godt med og knyttede sig hjærteligt til Schrøders; hun besøgte dem et Par Uger i Juni 1870, men døde 1871. Minde- det om den kære Datter gjorde, at Forældrene, ligesom Peder og Ane Dons, ofte søgte til Askov. I 1882 skænkede M. Jørgensen 2000 Kr. til Afdrag paa Askov Højskoles Gæld mod Friplads for en fattig Pige om Sommeren.¹⁾

Fra Fløjstrup gik Turen hin Augustdag 1865 videre til Bjerregaard i Aale. Der skulde være Forsamling i *Jens Jørgensens* Have Søndag Efterm.; der ventedes Folk helt fra Støvring. Teilmann (siden Bering) var Ordfører. Schrøders skulde blive 8 Dage paa Bjerregaard; senest Kl. 6 skulde han holde Foredrag for Gaardens Folk, inden de tog fat paa Høstdagens strenge Arbejde. — J. Jørgensen kendte godt Schrøder fra København; bl. a. havde han hørt ham hin Aften i Danske Samfund, da denne slog sit Slag for sit Højskolesyn og vandt Flors fulde Bifald. Siden kunde vi træffe J. Jørgensen i Dons ved det store Højskolestævne 1869 og i Askov samme Aar ved Afsløringen af Lindbergstenen.

Fra Aale fortsatte Schrøder sin Rejse til *Hodde* Præstegaard for ved *Jens Schjørrings* Hjælp at blive kendt med Bønderne i Varde-Egnen (til Flor ³¹/₇ 65). Schjørring havde været Huslærer i P. Larsens Nabolag; da der var gamle opvakte paa hans Egn, havde Schjørring sendt Bud efter P. Larsen i Vinteren 1865.

¹⁾ L. Schrøder: Morten Jørgensen, Højskolebl. 1884 Sp. 481 f.

Da Føret var daarligt, kom P. Larsen til Fods for at skaane Hestene. Efter Hjemkomsten talte han ikke om Rejsens Besværligheder, men om hvor glad han havde været ved at høre sin Ven prædike.¹⁾ For Schrøder maa det have været en god Begyndelse. I de følgende Aar gik der en stadig Strøm af Elever fra Sognene mellem Varde og Ølgod til Askov. Schjørrings eneste Datter Dagmar blev siden Lærerkone i Askov, gift med Poul Pedersen Bjerge fra Ølgod, hvis Søstre havde fundet Vejen til Skolen allerede i 1868. For mange blev Højskolen i Vestkær i Ølgod Sogn, oprettet 1867 og baaret frem af den Kreds af opvakte Vestjyder, der havde samlet sig om Vilh. Birkedal og hans Eftermand Rambusch i Sdr. Omme og om Schjørring i Hodde, en god Forberedelse til et Askovophold. Schrøder skriver til Flor (¹¹/₃ 68): „Det synes, som Bevægelsen gaar i Retning af mange smaa Skoler, hvad jeg ikke skulde have saa meget imod, naar man saa vilde agte paa, at der er Brug for en videregaaende Oplysning paa en større Skole.“ Det er den udvidede Højskole, vi ser tone frem i en saadan Udtalelse! Ogsaa Rambusch er jævnlig Gæst paa Askov, og der kan være en Flok paa 6 Elever fra Sdr. Omme-Egnen (Sommer 1867).

Een Kreds i Askovs Nabolag er der særlig Grund til at fremhæve. Det er Bønderne i *Røj-Ravnholt-Veerst*. I sin Beretning om den lille Sommerskole 1865 i Brev til Flor (³¹/₇ 65)²⁾ skriver Schrøder: Forsamlingerne om Lørdag Efterm. er gaaet over al Forventning godt. . . . Der var en Del Skolelærere, som kom hver Gang, de kunde; fra Nabogaardene har vi havt flittige Gæster; fra Skrave Sogn kom stadig et

¹⁾ L. Schrøder: Ole Peter Holm Larsen (1875) S. 220.

²⁾ trykt i Aarbog for Dansk Kulturhistorie (1899) S. 31 f.

Par af mine gamle Elever og flere Gange andre. Mest Betydning har dog nok det havt, at adskillige meget ansete Gaardmænd fra Omegnen har fundet sig vel ved at komme her. En Dag var her saaledes 4 Gaardmænd, der havde kørt et Par Mil for det samme; den ene havde sin Familie med, saa de var to Læs. Hovedmanden, *Anders Simonsen* fra Ravnholt (1817—1905), har været Amtsraadsmedlem (1856—65) og nyder megen Agtelse. Det er tilmed Folk, som før har havt en meget begavet Lærer for deres Børn, der ogsaa holdt Foredrag for dem, saa jeg af den Grund dobbelt kunde glæde mig over, at de skønnede paa, hvad jeg sagde, og gerne vilde have, jeg imellem skulde komme over til dem og holde Foredrag.

Læreren var *Simon Jørgensen*, som før havde undervist *P. Lauridsens* Børn i Vejen. Han døde 1865; ved den Jordefærd var *L. Schrøder* første Gang i Røj. *P. Larsen* kørte hans Baare den over 2 Mil lange Vej fra Røj, østligt i Gesten Sogn, til Brørup Kirkegaard. *Simon Jørgensens* Søster var gift med *P. Larsens* Søn *Johannes*.

Klaus Jepsen, Smederøj, Svoger til *P. Jørgensen* i Askov, kaldes af *Schrøder* for Hjærtebladet i den Kreds af Beboere i Røj-Ravnholt-Veerst, som holdt sig til *P. Larsens* Forsamlinger i Dons, og som fra Sommeren 1865 kom os venligt i Møde, da vi trængte til Deltagelse, just som vi under meget smaa Forhold skulde begynde vor Virksomhed i Askov.¹⁾

Niels P. Vejrup paa Lille Røj (d. 1910) betegnes af *Schrøder* (til Flor $11\frac{1}{3}$ 68) som en meget velhavende Mand og endnu klogere Handelsmand end *Hans J. Lauridsen*; ifjor sagde han om dem, der samlede Penge ind: „De skulde have sat et 2-Tal foran“ [de 5

¹⁾ Aug. F. Schmidt: Fra Røj og Ravnholt.

Rdl.]. Han er en gild, snild og rig Mand. Nu vil han og Hans Jokum se at faa samlet 1000 Rd. ved at begynde med 25 Rd. hver. N. Vejrup vil snarest handle med Jens Ebbesen om 3 T. Ld., saa Schrøder kan holde et Par Køer.

Ved Indsamlingen til Gymnastikhuset i Askov skænkede Røjkredsen 70 Rd.; blandt Giverne er, foruden de nævnte, P. Jørgensen, Røjgaard, og N. Bundsgaard, Gesten. Gang paa Gang er Askov Højskole Gæster i Røj eller Ravnholt. Saaledes fortæller E. Triers Trolovede, Marie Abel, om et Barselgilde i Røj Juli 1866; blandt Dagens mange Talere fremhæver hun Termansen, der talte mageløst dejligt, og gamle P. Larsen, Dons, der talte længe og meget bevæget; han var saa stille og alvorlig den Dag.

Schrøder fortæller (til Flor ¹⁴/₃67): I Røj-Ravnholt er der en Sangforening, som for en Del bestaar af gamle Elever herfra; Lederen, en af vore Karle fra sidste Vinter, faar Tonerne udsat trestemmig af Nutzhorn. —

Om de *Lørdagsforsamlinger i Sommeren 1865*, der knyttede Baandene mellem Askov og Røj, Ferup, Skanderup, Dons, Skrave, Vejen og videre ud, fortæller L. Schrøder: „Jeg havde tænkt at kunne være Skolelærere og enkelte mere oplyste til Nytte ved at holde nogle Foredrag for dem om Menneskelivet; en almindeligere Deltagelse turde jeg ikke vente i de travle Maaneder Juni og Juli. Imidlertid mødte straks ved den anden Forsamling endel Kvinder, som ingenlunde kunde regnes til de mere oplyste, og den fjerde Lørdag blev det mig klart, at jeg ikke turde indrette min Tale efter Skolelærere; thi andre Godtfolk vilde nok være med. Den Dag havde jeg talt om Hyrdekongen i Mamre Lund, Abraham, og Josefs Herre, Ægypterkongen Farao, for at vise den forskel-

lige Maade, hvorpaa Ungdomstiden kunde benyttes [til Udvikling af det indre Menneske eller det ydre Statsliv]. Ved at tale i denne Retning mærkede jeg, at jeg fremdeles for den videre Kredses Skyld maatte *holde mig til den bibelske Historie*. Derfra kunde hentes Bidrag nok til Oplysning om Menneskelivet, og det bibelske Billedsprog er Folket kendt med fra Barndommen; hvad man siger det deri, kan det forståa. Det kan i Grunden slet ikke hjælpe at tale til Folk i et andet Billedsprog end det tillærte [Det er vel kun de fremmeligste af Tilhørerne, der rigtig har fattet den egentlige Kærne i Foredragene]; de andre har fornøjet sig ved at blive mindet om de gamle, velkendte bibelske Fortællinger og de oplysende Bemærkninger, jeg helt igennem knyttede dertil. Før Foredraget sang vi gerne en Sang; saa brød jeg af i Midten, og da sang vi igen, ligesaa efter at jeg havde sluttet Talen. Det hele tog i Reglen en to Timer.“

Det fremgaar af denne Beretning, at Schrøder har maattet lade Nordens Myter falde som Sindbilledsprog og i Stedet har anvendt det gamle Testaments Fortællinger paa tilsvarende Maade, fordi Tilhørerne var fortrolige dermed fra de gudelige Forsamlinger. Et andet, stærkt Vidnesbyrd om, hvordan Livet paa Askov i de Aaringer blev præget af, at det var her, Skolen fandt sit Rygstød, er Schrøders Udtalelse i Gads danske Magasin 1907 S. 429: „Det Samarbejde, der kom i Stand mellem P. Larsen og mig for at hjælpe Birkedal til at kunne fortsætte sin Præstegerning, maatte vække Opmærksomhed imellem de *gudelig vakte Lægfolk*, der regnede ham for deres Fører. Fra deres Kredse fik Skolen da stærk Tilgang. Det blev lettere at holde Morgenandagt, naar mange af dem kom fra kristeligt vakte Hjem. . . . Hensynet til, hvad

man kunde forudsætte hos deres Lærlinge, gjorde en kendelig Forskel mellem Rødding og Askov."

En ædlere og rigere Mennesketype end disse Bønder, der fandt Vej fra Pietismens snævre, men stærke Inderlighed til Grundvigs haabstærke, vide Syn paa Folk og Menighed, skal man lede længe efter.

N. J. Termansen.

Der staar endnu eet tilbage. Naar Schrøder kaldte Askov et heldigt Sted, nævnte han som sidste Grund: Folketingsmand N. J. Termansen har sit Hjem i Nærheden.

Blandt Ordførerne 3. Nov. 1865 paa Askov savner vi *Niels Jokum Termansen* (1824—92). Han skulde være selvskreven. Grunden var den, at han var bundet af Rigsdagsarbejdet; det tillod ham at være med til Vallekilde Højskoles Aabning 1. Nov. 1865 (E. Trier skrev jublende til sin Fæstemø: „Termansen, Danmarks bedste Bonde, skal indvi min Skole"), men den 17. Nov. stod han paa Askov og gengav sin Vallekildetale om Fynbo, Jyde, Sjællandsfar til eet Folk vi alle høre. I de følgende Aar er det ofte Termansen, der aabner Skolen paa Askov, ligesom han, saavel som Cornelius Appel i Rødding og H. Svejstrup, hyppigt stod Lærerne bi som Foredragsholder.

Termansen var den Rigsdagsmand, Schrøder hyppigst talte med, endnu før han drog til Rødding første Gang. Hans hele Levned er som en levende Illustration til den særlig grundtvigske Frelsesvej: „Det har aldrig været en Omvej først at blive sig bevidst som Menneske, siden som Kristen" — for at bruge et af Schrøders Ord.

Ved hans Baare udtalte Schrøder: „Der er adskillige af dem, som for 30 Aar siden med Ungdomsmod tog fat paa Arbejdet i den ny Skoles Tjeneste, der ved at

se paa Termansen fik en mægtig Spore til at arbejde for den danske Ungdoms Oplysning. Naar der hos Landsbyungdommen var Stof til saadanne Mænd, da var det vel værd at leve for at tænde Lys imellem den. Det var i sin gode Orden, at Termansen blev en af dem, vi i Særdeleshed tog paa Raad, da vi efter Kri-gen begyndte Skolen i Askov.¹⁾

Under Schrøders Gerning i Rødding var Venskabsforholdet bleven befæstet, og Termansen en jævnlig Gæst ved de offentlige Møder; ved Mindefesten for Frederik VII (^{19/11} 63) tolkede Termansen Stemningen ved at fremsige „Fæderneland ved den bølgende Strand“ saa betagende, at H. Nutzhorn straks maatte ind at sætte Melodi til den. — Ved Rigsdagsvalget i Bække under Vaabenstilstanden 1864 var Schrøder til Stede og glædede sig over at se Dannebrog hilse en, skønt der var fjendtlig Indkvartering i Byerne langs Kongeaaen.²⁾ Ved Valget i 1865 kunde Schrøder ikke lade være med at spørge Termansens Modkandidat, hvor magert et Forlig han vilde gaa ind paa. Til Flor skriver han (^{26/5} 65): „Jeg tænker mig, De er enig med mig i, at nogen bedre Repræsentant end ham har den danske Bondestand hverken i Rigsraadet eller i Rigsdagen. Her er meget lidt Partivæsen, ikke Spor af Paavirkning fra Bondevenner. Vil denne Kreds, hvor der ikke er saa lidt baade kristelig og dansk folkelig Vækkelse, vælge en Mand efter sit Hjerte, der virkelig kan føre Ordet for den, da er Termansen Manden og ingen anden.“ — Og ^{8/6} skriver han: „Termansens Modstandere er de samme, som er Skolens fødte Modstandere. Jeg kunde ikke roligt være Vidne til en saa dygtig og besindig, frisindet og

¹⁾ P. Bjerger: Den jyske Bonde, N. J. Termansen (1892) S. 197.

²⁾ „Højskolebladet“ ^{7/2} 1879.

dansk og endelig fuldkommen uafhængig Mands Nederlag.“

Da Vælgerne i 1869 takkede Termansen ved at skænke ham en Vogn med Seletøj, holdt Schrøder Talen ud fra Verslinien: „Hans Navn fløj over Danmark med folkeligt Ry.“¹⁾

Termansen har faaet sin egen Rubrik i denne Fremstilling. Han kunde ikke ensidigt henføres under den danske Linie eller under den gudelige Vækkelse. Begge Sider var forenet hos ham. Hans Gaard øst i Gammelby paa Bakkehældet mod Vejen Mose aabnede sig over mod Askov. Det var der noget symbolsk i.

Vi har nu set, hvorledes Askov Højskole fra først af slog sine Rødder dybt i Hjemstavnens aandelige Muld og sugede Kraft af det Liv, der iforvejen var til Stede i Kongeaaegnen. Derigennem blev den ogsaa i Stand til at pleje det vide Udsyn. Et Eksempel herpaa er Schrøders Deltagelse i Festen for V. Birkedal i Odense i Vinteren 1866, hvor han holdt en Tale om det Indtryk, han havde faaet af Birkedal og Fynboerne. „Om end den første Højskole ikke rejste sig paa Fyn, saa var det dog der, at den først ret vandt Tilslutning hos Folket, og paa Fyn var de mange Børnefriskoler kommen i Gang. Det var da ogsaa at vente, at Frimenighederne indenfor Folkekirken først skulde komme frem der og finde Vækst, indtil Lovgivningsmagten blev nødt til at anerkende dem . . . Jeg høstede megen Bifald ved denne Tale, som jeg da ogsaa glædede mig ved for Skolens Skyld, thi den maa søge sin Støtte i den *Del af Folket, som er oppe.*“ (Fastelavnsmandag 1866).

¹⁾ P. Bjerges Mindeskrift S. 114.

Udtalelsen er karakteristisk for Schrøder. Vandt hans Ord og Gerning Bifald, søgte han ikke egen Ære deri, men glædede sig derover paa Skolens Vegne. Og saa peger den paa Skolens Forbindelse med de levende Pletter rundt om i vort Folk, der gennem Aarene trofast har sendt den Elever.

Aale, i August 1934.

Fr. Schrøder.
